

מסילת ישרים

הענוה במחשבה והענוה במעשה – מסילת

ישרים כב

הרב חיים סבתו

ואז"ל (סוטה ה'): כמה גדולים נמוכי הרוח, שבזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שזכר עולה בידו, מנחה שזכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה עליו מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, שנאמר (תהלים נ"א): "זבחי אלהים רוח נשברה", הרי זה שבח של נמוכי הרוח שהם ענוים בלבם ומחשבתם. וכן אמרו עוד (חולין פ"ט): "לא מרובכם מכל העמים" אמר להם הקדוש ברוך הוא: בני, אני חושק בכם שאפילו כשאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם אמר - ואנכי עפר ואפר, נתתי גדולה למשה ואהרן אמרו - ונחנו מה, נתתי גדולה לדוד אמר - ואנכי תולעת ולא איש, כל זה ממה שאין הלב הישר מניח עצמו להתפתות משום מעלה אשר יבואהו בידעו באמת שכבר לא מפני זה יוצא מידי שפלותו, מצד החסרונות האחרות שאי אפשר שלא יהיו בו. ועוד שאפילו באותם המצות עצמם שהשיג לא הגיע ודאי לתכלית האחרון. ועוד אפילו לא יהיה בו חסרון אחר, אלא היותו בשר ודם ילוד אשה, די לו זה והותר לפחיתות וגריעות, עד שלא יאות לו ההנשא כלל, כי הרי כל מעלה שהוא משיג, אינו אלא חסד אל עליו, שרוצה לחון אותו עם היותו מצד טבעו וחומריותו שפל ונבזה עד מאד, על כן אין לו אלא להודות למי שחננו וליכנע תמיד יותר.

הא למה זה דומה לעני ואביון שמקבל מתנה בחסד שאי אפשר לו שלא יבוש, כי כל מה שירבה החסד שיקבל, כך ירבה הבושת שיבוש - כן הדבר הזה בכל אדם שעניו פקוחות לראות את עצמו בהיותו משיג מעלות טובות מאת השם יתברך, וכענין שאמר דוד המלך (תהלים קט"ז): "מה אשיב לה' כל תגמלוהי עלי". וכבר ראינו חסידים גדולים שנענשו על שהחזיקו טובה לעצמם עם כל חסידותם: נחמיה בן חכליה אמרו ז"ל (סנהדרין צ"ג): מפני מה לא נקרא ספרו על שמו? מפני שהחזיק טובה לעצמו. וכן חזקיה אמר (ישעיה ל"ח): הנה לשלום מר לי מר, לפי שענהו הקדוש ברוך הוא וגנותי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי, וכמאמרם ז"ל (ברכות י'): כל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים, הרי לך שאין לאדם אפילו להחזיק טובה לעצמו על טובותיו, וכל שכן שלא יתנשא ויגבה בהם.

ואמנם כל זה הוא ממה שראוי להשיב על לבו מי שיהיה כאברהם, כמשה, כאהרן, כדוד, ושאר החסידים שזכרנו, אבל אנחנו יתומי יתומים, אין לנו צרכים לכל זה, כי כבר יש ויש אתנו חסרונות רבות שאין צריך עיון גדול לראות פחיתותנו וכל חכמתנו כאין נחשבת, כי היותר חכם גדול שבינינו אינו כי אם מן תלמידי התלמידים אשר בדורות הראשונים. וזה מה שראוי שבנין ונדע באמת, ולא יזוח עלינו לבנו חנם, אלא נכיר שדעתנו קלה ושכלנו חלש עד מאד, הסכלות רב בנו והטעות גוברת, ואשר נדע אותו אינו אלא מעט מן המעט, אם כן ודאי שאין לנו ההנשא כלל אלא הבושת והשפלות וזה פשוט.

והנה דברנו עד הנה מענוות המחשבה, ונדבר עתה מענוות המעשה, והיא תתחלק לד' חלקים: בהתנהג עצמו בשפלות, בסבול העלבונות, בשנוא הרבנות ובורח מן הכבוד, בחלוק כבוד לכל. האחד הוא בהתנהג בשפלות - וזה ראוי שיהיה בדבורו, בהליכתו, בשבתו ובכל תנועותיו, בדבורו, אז"ל (יומא פ"ו): לעולם יהיה דבורו של אדם בנחת עם הבריות, ומקרא מלא הוא (קהלת ט): דברי חכמים בנחת נשמעים, צריך שיהיו דבריו דברי כבוד ולא דברי בזיון, וכה"א (משלי י"א): "בז לרעהו חסר לב", ואומר (שם י"ח): "בבוא רשע בא גם בוז".